

Mohás Livia

Fiatal farkas

(Emlékezések)

10. rész

Migrén és migrén. Leeresztett redőny, homlokon vizes törülköző. Zöldes arcszín, a test sovány, akár a hajsztolt agár.

Nellike! Áldja meg az Isten. Derús és szép ruhákban járó, fiatal nő, abban a kutatóintézetben dolgozott, ahol én. Apósa a legrangosabb kommunista vezetők egyike. Kádár János után talán az első tekintély. Nellike egy nap karon fogott, félrehúzott, olyan szürke az arcod és mosolytalan lettél, mi bajod, kérdezte, elmondtam Álmos eltűnését, Nellike erősen figyelt és annyit válaszolt, segíték!

Pár nap. Nellike ismét karon fogott, a fiadhoz kimehetsz, az út a következő: még ma beadod útlevílkérelmed, elutasítják, azonnal ismét beadod, elutasítják, beadod harmadszor, akkor beszélgetésre behívnak, és megadják útleveledet az USA-ba. Nellike elviharzott.

Behívtak a belügyminisztériumba, barátságos tiszt fogadott. Itt az útlevele, elvtársnő, mondta, az én kérésem pedig az, nyitott szemmel mindent figyeljen meg, és amint visszajött, keressen fel engem, mondja el a tapasztalatait. Boldogan bólogattam. Noha jól tudtam, nem fogom felhívni.

A migrénrohamok csillapodtak, és Álmos leveleitől alábbhagytak. Trieszti táborban töltött hónapokat, hetvenhat karácsonyán Rómában repülőgépre ülhetett, irány Amerika.

Megfejtethetlen álom.

A Teremtés Szándéka erővonalaival álmodtam. Helyszín: szélfútta, csupasz, ritka füvű táj, alacsony galagonyabokrok a lapos fennsíkon. Néhány felnőtt, tudósok, nők és férfiak munkálkodtak az erővonalak befogásán, mert a megértésükhöz be kell fogni vibráló lényüket, az erővonalak hálózatnak is nevezhetők. Ha az ember megérti vagy megérzi ezek struktúráját, és ezek mentén alkot, akkor a Teremtés Szándéka szerint teszi, amit tesz a maga munkakörében. Ahogyan a fizikában Einstein, a teológiában Szent Ágoston, a 20. sz. prózájában Thomas Mann, a festészetben Rafael, Van Gogh stb. és így tovább. Ők és a hozzájuk hasonlók megértették az erővonalak (hálózatok) egy részét.

MOHÁS LÍVIA (1928) József Attila-díjas író, pszichológus, tanár. Legutóbbi kötete: *Arcképoázlat Szabó Magda rejtőzködő személyiségéhez* (2018).

A szélfúttá fennsíkon a tudósok csapdákat építettek az erővonalak befogásához, magas ajtókereteket állítottak fel és alacsonyabb fémkarikákat, amelyek másutt boros hordókat pántolnak össze. Jártak, keltek, vitatkoztak, építkeztek. Konceptiójuk szerint amennyiben befogják és így stabilizálják a Teremtés Szándékának erővonalait, akkor narratívákba foglalva érthetővé teszik. Mi több, követhető lesz azoknak, akik a mai napig még alig érzik az erővonalakat.

Megfejtethetlen álom. Valamit keresek, mondhatjuk rá talán. Nevezhetjük erővonalaknak, amiket keresek. Ennyit értek pillanatnyilag a szélfúttá fennsíkból és a galagonyabokrokából.

Huss! És elsöpörte az álmat a valóság. A repülés Amerikába, Álmost újra láthatom. A testvérem Long Island-i házában fehér oszlopok, kócos park, benne swimmingpool, kutyák, az istállók ajtóit piros–fehér–zöldre festették. Testvérem a Metropolitan Operaházba készült azon az estén, mikor Álmos érkezett Floridából. Nurejev balett, a *Don Quijote* ment. Nekem is volt jegyem, nem megyek, mondtam, itt a házban várom Álmost. Testvérem dühöngött. Johnnal, férjével ment Nurejevet nézni.

Jön, közeledik. Akinek megjelenéséhez ezeket a szavakat társítottam valaha: pajzs, védelem; tényleg pajzsom, védelmem lett! Miatta nem öltem meg az édesapját, ma sem tudom, hogy e goromba szándékom csak egy póz lehetett, amivel vigasztaltam magam, vagy igazi szándék? Ő volt a védelem, mikor kétévesen erős kis lábain apjának rohant, felemelt öklökkel püfölte a térdét, addig ért fel, mert nagy Haski előtte combos nagy pofonnal padlóra küldött. Pajzs és védelem. Megérkezett Álmos.

Boldog este volt.

Mausi barátnőm, aki a New York Egyetemen tanított, és ott állást akart nekem, hatalmas szilveszter estét szervezett. Csodálatos diótortát sütött, ez koronázta a hideg ételek asztalát.

Táncolás hajnalig. Kézben pezsgős pohárral álltunk Álmossal, néztük őket, talán túl jó lehetett a pezsgő. Megbátorodtam. Elmondtam bűnbánón, mi mindent tagadtam meg tőle, az istenhitet, a keresztény tanításokat és a magyarság erős tudatát. Gyávaságból tettem, és mert féltettem őt a szovjeteknek hódoló világ ateista súlyától.

Egyet kérek, mondtam, ha lehetőséged lesz, pótolod be, amit én elmulasztottam. A szemével, a tekintetével intett, hogy érti.

Megtette. Jóval későbbi levelében mintegy mellékesen megemlíti: „A karácsonyt jól betábláztam vallási dolgokkal: eldöntöttem, hogy minden vallási kötelezettséget (gyónás, böjt, misék) lelkiismeretesen betartok. Adventtől januárig legalább. Ezt még nem próbáltam, vasárnapi misére járok rendszeresen, de olyan megalkuvóan, a korai misére megyek (fél hétre), mert az rövidebb, és a mise előtti böjtöt is könnyebb betartani – ébredéstől áldozásig max. másfél óra. A későbbi misék szebbek, énekesek, látványosak, a prédikáció minőségibb, de nagyon belemegy a délelőttbe, és az éhség nagyon kínoz, már a kezdetén is.

A gyónás új élmény lesz – ilyet még nem próbáltam. Évtizedek bűneit felsorolni hosszú (lehet, hogy több részletben kellene csinálni, mint a TV-sorozatot?).”

Étvágya, emésztése rendben, tehát egészséges. Vele van Isten. Jó volt az alap, amelyre a létezése épült.

Rohannak a napok, rohannak a hetek.

„Hiszen én nem voltam szeretve!” Lassan képes leszek nagyon lassan, ezt tudomásul venni. A szkafanderem ilyenkor talán valahol meglazul, belopakodik ez a „Hiszen én nem voltam szeretve.” Majd gyorsan igazítok a roskatag szkafanderem, legyen benne tartás. Rendben van. Fő a reggeli kávé.

Migrén nincs.

Azon a boldog estén, mikor testvéremék a Metropolitanbe mentek Nurejev balettjére, és Álmos megérkezett Floridából, teázás után a vendégszoba szőnyegén ücsörögtünk. Két út áll előtte, mondta: ösztöndíjak vadászása, hogy tanulhasson, diplomát szerezzen valamely egyetemi szakon, vagy belépjen az amerikai hadseregbe. Én az első útra szavaztam, ő a másodikra, a sereg keretében sok lehetőség van továbbtanulni. Szerez diplomát és ejtőernyőzhet, vagy esetleg mélytengeri bűvár kiképzést kaphat. Mindkét utóbbi szívügye, és ezek a hadsereg kötelékében elérhetőek.

Véghez vitte. Belépett a seregbe. Pár év múltán egyetemre járhatott. MASTER OF ARTS, COMPUTERRESOURCES MANAGEMENT (CRM) az egyik diploma, a másik MASTER OF BUSINESS ADMINISTRATION (MBA).

A *Military History* szaklapban komoly írásokat publikált a magyar történelem érdekes eseményeiről. Egyik: *Horsmen of Cruel Cunning*, a mongol haderők, Batu Kan serege és a Muhi pusztai csata. Jöttek a lovas hordák Keletről. 13. század. Magyarország egyik észak-keleti hegyoldalán szemlélődnek a mongol vezérek, messziről figyelik a magyarokat. Tábort vernek a magyarok a síkon. Szekerekkel veszik körbe magukat védekezésül éjszakára, április van, 1241. A rettenetes vereséget tanultuk mindannyian az iskolában. IV. Béla és kísérete látható a *Military History* egyik oldalán, később visszatért a harc színterére, mély fájdalommal szemléli a mongolok félelmetes hagyatékát. Halottak ezreit.

Szerényen megemlíti a lábjegyzet: a szerző egyik őse ugyancsak részt vett a Muhi pusztai csatában. Lőrinc volt, a cseh vitéz. A legrégebbi ős, akinek nevét megtaláltam a Széchenyi Könyvtárban, kutatva az óvári Szentmiklósi Pongrácok eredete után.

Istenáldotta nagyszerűség, amit a szakirodalom (szörnyeteg szóval) *szimbiózisnak* mond, ez az alap, amelyre a létezés épül, Wirginia Woolf hívja így. W., a drága, súlyosan depressziós író, aki legvégül eldobta saját életét, no de képes volt kibírni 59 évig, amit Isten rámért. A korai mámor időszaka ez, a gyermek és anyja egymásrautaltsága. Vannak percei, eksztatikusak és érzékiek, nagyon boldogok, ekkor épül kettőjük testi kapcsolata, erős kötődése. Eltart a baba egytől öt hónapos koráig, maga a varázslat, a varázslatos egység.

Virginia egyik korai mámorát megpróbálja rekonstruálni. „Anyám kijön az erkélyre fehér hálóingben. Golgotavirágok pompáznak a falon, nagy kelyheikkel, csillagalakban, bíbor csíkokkal, zöld bimbók ökleivel... Ha festő lennék, első emlékemet halványsárgában festeném meg, ezüstben és zöldben... és ami látszik, egyben hallatszana is.”

Sajnos az istenáldotta nagyszerűség, a létezés megalapozásának 5-6. hónapja után a baba szeparálódik. Álmos sem akar ekkortól szopni. Sértődötten elfordul. Ha a mellbimbó a szájához ér, hevesen elrántja magát, mintha mérget érzékelne.

Megsértődöm én is. A kis nyavalyás! Közben ordítózni kezd az éhségtől. Egye meg a fene sértett büszkeségem. Készíték vajas krumplipürét. Időbe telik, szinte már üvölt, mikorra elkészül. Boldogan habzsol, megnyugszik.

Egyszer erős és illatos kolbászos krumplipaprikást ebédeltem. Felkapta a fejét, hadonászott, szaglászott és izgatottan tátogatott. Adtam neki. Izgultam. Ártatlan növényi pempők után szabad-e neki paprikás és kolbászsiros szaftot hörpölgetni? A baba lelkes volt. Pár perccel étkezés után elaludt, aludt sokáig, kimerülten, akár medve a télben.

Elfordult tőlem. A nagyvilágba lett szerelmes, velem nem törődött. Hanem sok minden mással. Milyen ízű a kispárna csücske? Elég puha-e a takaró? Markolászott, amit elért és megkóstolt, tapicskolt tenyérrel vízben, főzelékben. Hagytam ügyködni és elmélyülni új szerelmeiben, de ádázul lestem, mert a villany konnektorokat, a forró vizet és minden mást markolászni akart. Leállítottam néha, ha kellett, ilyenkor vadul veszekedtünk. Négykézláb kúszott gyorsan és gyorsan, hanem amikor talpra állt! Isten segítsen ilyenkor minden bébiörzöt. Tágult számára a tér, több tárgyat birtokba vehetett, és nem késlekedett. Gyakorolt szüntelen.

Zene szólt. Arra gondoltam, most levetem a szkafandert. Elmondom újra, „Hiszen én nem voltam szeretve!” Megtettem. Lehámoztam magamról lassan a védelmi burkot. Kimondtam. Nem fáj. Semmi kín. Távolból halk mélyhegedű szólt, vagy inkább gordonka és zongoraszólam.

Álmos édesapja – valahány könyvbemutatóm és előadásom volt – rendre megjelent. Látogatott itthon, értékes könyvet, finom konyakot, Zsolnai vázát, hímzett abroszt hozott, mikor mit. Álmosról beszélgettünk, mint amikor régi és fontos rokonok, talán testvérek találkoznak. „Fiad nevében” névjegy-felirattal óriási virágcsokrot hozott minden anyák napján. Mintha bátyám lenne, talán ő volta-képp Ottóka, Bussa Marcsóka elsőszülöttje. Meghalt, mielőtt én megszülettem.

Beszámoltam Álmos apjának részletesen Fort Braggról, arról az Észak-Karolinában levő katonai táborról, ahol Álmos az ejtőernyőzést tanulta. Testvéremmel repültünk le hozzá. (Déli tábornok volt valaha B. Bragg, innen a neve a tábornak.) Füves nagy térség, amott természetesnek tűnő jókora tó, vidám hullámok. Volt ott egy százados. Szép termet, jó arc, Boyalt a neve. 1980 táján történt, azóta

talán már tábornok lett Boyalt, kinéztem belőle. Akkor régebben Álmosról beszélt, akár tanár koromban én is a tanítványaim szüleinek. Igazi fegyelem van a vérében, született katona és más csodálatos dicséreteket sorolt a fiúról, én meg a felhőkig szálltam. Silány angoltudásom miatt Álmos tolmácsolt, így árnyaltabban válaszoltam: a nagyapák egyike vitéz, a másik egykor lovascsendőr volt. Mi több: nagyanyja családjából két lovastiszt nevét jegyzik, akik a 19. században, a magyar szabadságharcban harcoltak.

Ő meg ejtóernyős. Az ugrás mehet ködben, esőben, sötétben, a dzsungel fölött, bárhol, de ami nagyon rossz, az a szél, mesélte derűsen. Később a 82. ejtóernyős hadosztályban szolgált, a 18. Légi Szállító Hadtestnél.

A Fort Bragg-i táborból jó köteg prospektust, hirdetést, szórólapokat hoztam haza emlékül. És ezek mind egy szálíg eltűntek a bezárt lakásból. A belügy emberei, úgy látszik, meglátogattak titokban. Tapintatosan tették, felfordulás nem maradt utánuk.

Október 6. Arra ébredtek, hogy eszeveszetten gyűlölök minden osztrákot.

Lassan világosodik, hogy ez az érzés töről metszett baromság. Vagy nem? Agyam mégis rakva haraggal.

Pannonia, Vergiß Deine Toten Nie, Als Kläger Leben Sie.

Az aradi várban a golyó által kivégzettek: Dessewffy Arisztidesz, Kiss Ernő, Lázár Vilmos, Schweidel József nélkül állt fel a bitófára ítélt kilenc: Vasban valamennyi.

Legelől lóháton Josef Tichy osztrák (cseh) zászlóaljparancsnok, mögötte az egyes és kettes számú század.

Őket követte a hadbíró, gyalog.

Majd a sorrend: Lahner és Knézich, Pöltenberg és Aulich, Nagysándor J., Török I, Vécsey K., Leiningen-Westerburg K., Damjanich J., szekéren, mert sérült volt a lába.

A kocsis, fazekasvarsádi paraszt, végigsírta az utat. Damjanich mellett Arad görög-keleti papja, mögötte Mayer úr, a hóhér. Jobb és bal oldalukon nyolc-nyolc feltűzött szuronyú osztrák katona. Végül a harmadik és negyedik század. Arad felé Figuelmont dragonyosok csatárlánca zárta le az utat. Megadták a módját. Nem kockáztattak, pedig a környék csak az esemény után jöhetett ide.

Közelgett az este. Bitófán a testek. Bitófán a hősök. Kettős órség vigyázott rájuk. Jöttek, csak jöttek az elárvult magyar lakosok, de már nem lázadoztak. Csendesesen sírtak.

Világosnál, a fegyverletételkor a cár katonái őrizték őket. Igen lazán tették, lehet, szándékosan, a rabok, köztük a főtisztek akár megléphetek volna. Nem tették. Amit magam nem igazán értek. Miért nem? Az én családom férfinépe túlélő fajta. A nők többségéről már nem is beszélve. A két óvári Szentmiklósi Pongrácz fiú, Bussa Marcsó nagy-nagybátyjai, mindkettő a bécsi Burgban szolgált, huszárok voltak, és a forradalom kitörésekor rögvest átálltak a magyarokhoz

– ugyancsak letették a fegyvert, de talán még pengett, zenélt a ledobott kardjuk, egyikük már mozdult, és futott Fiumébe. Felszállt az első Amerikába induló hajóra. Nem tudni, fűtőnek állt-e, esetleg szolgának, hogy ingyen utazhasson. Később kiderült, távollétében halálra ítélték. Húsz esztendő múltán, a kiegyezéskor térhetett vissza a hazába.

Akár Imre nagybátyám 1914-ben. Érettségi után elkapta lelkét a Wanderlust, vágyott világot látni. Irány Fiume, a Pannónia gőzös, szobalányi munkákért ingyen utazott, terített, asztalt szedett, mosogatott és sűrölte a padlót. Amikor Gibraltnál hajóztak, kitört a háború. A pár hétre tervezett kalandból több esztendő lett, túlélő fajta, talicskázott teherpályaudvaron, felhőkarcolók ablakait mosta, a 60 emeletes Woolwarth ház majd minden ablakát lecsutakolta, semmi tér- és magasságiszonya nem volt, szombat esténként sabec-gojként egy ötvencentes nikkelt pénzt keresett, ennyit vehetett ki a vallásos zsidó házaszszony pénztárcájából, mert pénzzel se bánhatott a nő az ünnepi estén, gyufát se gyűjthetett, így a vacsorájukat Imre melegítette meg. Más estéken ingyen nyelvtanfolyamokat látogatott, bevándoroltaknak szervezte a város, és esti kereskedelmi iskolába iratkozott később, itt hároméves tanulás után megkapta első diplomáját. A második diplomát a New York Egyetem közgazdasági fakultásán szerezte. Bankhivatalnok lett, unalmasnak találta, de szépen keresett. Nyolc év után ő is visszatért a hazába, végig szenvedett a honvágytól.

Álmost is Amerikába űzte a Wanderlust, a trieszti tábor után 1976-ban Rómából repülővel indult. Húsz esztendő múlva hazatért ő is nagy boldogsággal. Közben az amerikai hadseregben szolgált, a Fort Bragg-i ejtőernyős kiképzés után Arizonában kijárta a hírszerző iskolát, a California-i Monterey-ben nyelviskolában tanult, majd tanított, a nyolcvanas években vissza Fort Braggbe a Lélektani Hadviselés Dandárhoz, majd Németországba a fegyverzet-ellenőrzési egységhez.

Sűrű évek voltak. Álmosnak ott, nekünk itt, én tüntetésekre jártam az erdélyi faluk rombolása miatt, Csurka István a Hősök terén gyújtó beszédet mondott, vonultunk a román követséghez; sorfal: rendőrök golyóálló műanyag pajzsokkal tetőtől talpig „vasba” öltözöttek. Újból eltemettük, de most pompával a Hősök terén, és szimbolikusan, Nagy Imrét, az 56-os kivégzett hőst a társaival. Orbán Viktor nagyon fiatal volt, ő is beszélt, emlegette a szovjet csapatok kivonását a hatalmas tömeg füle hallatára. Az első sorban álltam, az égre pislogtam szüntelen. Jönnek-e Kádár János helikopterei? Közénk lövetnek-e, mint 56-ban a Kosuth téren? De nem. Akkorra már gyenge lett a kommunista hatalom.

A háttérben már szedelőzködtek, készültek hazafelé az ideiglenesen itt állomásozó ruszki katonák. A vörös csillagos orosz anyácska nem volt bőkezű a fiúkkal, a kiskatonák korábban is szüntelen betörték a hétvégi házakba, vittek, amit láttak, a környék piacain pénzzé tették a zabrált rádiókat, konyhai eszközöket, szivattyút, szerszámokat, ám most, indulóban hazafelé, ajándékokra is kellett a pénz, kiemelték még az ajtófélfákat is, az ablakkereteket, a csöveket a falból és a villanydrótokat, ezek a vidék építkezéseinek találtak gazdára.

A kárfelmérés során a környezeti kár 60,2 milliárd forintra tehető. Harmincöt éves ténykedésük során súlyosan veszélyeztető állapotot hagytak maguk után: 2,7-3 millió köbméter talaj, 1-1,2 millió köbméter felszín alatti vízkészlet szennyeződött. De a 60 milliárd forint értékű környezeti kárból csak 2 milliárdot voltak hajlandók elismerni. Viszont a maguk 48 milliárd forint követelését kasszárnyák, katonai lakások építéséért váratlanul fölemelték 100 milliárdra.

Boldog esztendő az 1990.

Tavaszi megkezdődött a szovjet katonai alakulatok kivonulása, márciusban elindult az első katonavonat.

Nyár: Álmos Münchenből megérkezett. Nálam nagy vacsora, fiam édesapja és a második feleség. Nagy érzelmi mozgás. Csak két hetet tölthetett itthon, jó érzés volt, és mikor elment, szomorúság. De fontos, hogy erős, egészséges, Úrnapján áldozott ő is, én is.

Ősz: szeptember 17-én Veni Sancte. Erről az alábbi levelet írtam:

Drága osztályfőnököm, Mater Bodolai!

Megvolt 42 esztendő után az első Veni Sancte, az évnnyitó Egerben! Az Angolkisasszonyok ismét léteznek és nem csupán rejtekezve és eszmeileg, hanem VALÓSÁGOSAN. Újra és újra el kell mondanom magamnak, hogy elhiggyem, annyira elképzelhetetlen volt ez még pár évvel ezelőtt is. Boldog vagyok, hogy ott lehettem.

Már az évnnyitó előtti napon leutaztam Egerbe, hogy megadjam a módját az emlékek és a Lélek ünneplésének. A Senátor Házban szálltam meg (kicsi műemlék szálloda, régen a zeneiskola működött benne), délután besétáltam az Órangyal udvarba, amely sokkal rendezettebb, tisztább, mint bármikor volt az elmúlt 42 év alatt. A rendház visszkapott parányi részében (3 tanterem, néhány szoba a Matereknek, kis szobakápolna és ebédlő) korombeli régi növendékek takarítottak, terítették, dolgoztak elszántan, nagyon rokonszenvesen segítettek, hogy másnapra minden rendben legyen.

Órákig szemlélődtem a városban, végiggondolva a Bogács-Eger közötti hintóutakat, a matrózblúzokat, a tanárokat, járkáltam az Érsek kertben, most kaptam vissza Egert, mindazt, ami akkor volt, és mintha ez a nyomasztó 42 év csak amolyan szürke, kínos szünetjel lett volna életünkben. Aranka néni (anyjai nagynénénk) régi házába becsöngettem és bekéredzkedtem, nagyon aranyosak a mostani tulajdonosok, minden szobát végigjártam. A Koronában (most Park Szálló) vacsoráztam, konyakkal kezdve, Bikavérrel befejezve, egyedül ültem a két nagy étteremben, talán nem volt még vacsoraidő. Legutóbb Mater Bodolaival kávéztunk itt, amikor hazalátogatott Argentínából.

Hanem a másnap reggel! A Ferencesek barokk templomában volt az évnnyitó. A zárdaikápolnából házasságható termet csinált a kommunista hatalom. A mise előtt 20 perccel ülőhely sem volt, és hamarosan állóhely sem. Jöttek, jöttek a régi növendékek, rengeteg ismerős arc, és amikor 10 órakor felhangzott az orgona és a „Jöjj el, Szentlélek Isten”, sírtam, nem szomorúságból. Fényességes szép mise volt. A pap prédikációja kissé laposra sikerült, jutott erről eszembe, hogy a rend alapítója, Ward Mária tudta, mit akar, amiért a rend felügyeletét közvetlenül a római pápa számára kívánta fenntartani, és nem a vidéki papságra bízta... A szentlecke és az aznapra rendelt evangélium gondolatai csodálatosan az itteni lelkeknek szóltak: a megbocsájtásról, a harag ellen, időszerűen! Ránk is

férne, hogy most bölcssek legyünk. A friss növendékek, kicsi, törekeny fehér blúzos lányok, 41 gyerek az első padokban, szívszorítóan szépek. Mi is ilyenek lehettünk valamikor? Áldozás után csak ők énekeltek. Valamiféle BIZONYOSSÁG mutatkozott meg, oda kapcsolódtunk vissza, ahonnan – talán csak látszólag – néha elszakadtunk.

Mise után az Őrangyal udvarban szónoklatok, köszöntők és sok, sok régi növendék beszélgetett, a régi tanárok: M. Nagy, M. Körtvélyessy, M. Erdős, M. Hirtelen, M. Juhász nagy hatással voltak rám a pár perces beszélgetésben, mert (testben bizonyjára fáradtak, de) lélekben, szellemben frissek, kiegyensúlyozottak, vidámak.

Nem győzőm csodálni bátorságukat, nagyratörésüket (amit már akkor megcsodáltam, amikor Mater Bodolai a Rákosi-uralom elején átkúszott a vasfüggöny alatt és nekivágott a világnak, Argentínában megalapozta az ottani Angolkisasszonyok Intézetét!) Itthon még mindenki szorong a jövőtől, M. Juhászék pedig itt Zrínyi bátorságával belevágnak.

Kézcsókkal és sok szeretettel:

Budapest, 1990. szept. 17.

Félesztendő múltva, 1991. június 16-án indult a szovjet katonavonatok zárószereplvénye, befejeződött a kivonulás. Záhonynál Viktor Silov altábornagy utolsóként lépte át a határt. Megszabadultunk.

Mózses Katalin: Cím nélkül, 2005